

etmiştir. Akrî, Kastamonulu Hâlidî şeyhi Ahmed Siyâhî'nin oğlu Ahmed Hicâbî'ye verdiği icâzetnâmeyi tasdik etmiş ve kendisinin de ona icâzet verdiğini belirtmiştir. Ahmed Hicâbî'nin 1273'te (1856-57) Akrî'nin yanında sülûkünü tamamlayıp İstanbul'dan Kastamonu'ya döndüğü belirtilmektedir (M. Zühdi, s. 49-50). Şeyhülislâm Mehmed Refik Efendi'nin Abdülfettâh el-Akrî'nin dervîşi olduğu, Gümüşhânevî'nin de kendisine intisap etmek istediği, ancak ona ileride gelecek bir kişiye intisap edeceğini söylediği, bu kişinin de Ervâdî olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MKT.DV, nr. 120/24 (13 R 1274); BA, İ.MVL, nr. 521/23430 (20 C 1281); Lutfî, *Târih*, I, 286; Abdülmecid el-Hânî, *el-Ĥadâ'îku'l-verdiyye*, Dimaşk 1306, s. 248, 259, 261, 264; M. Zühdi, *Tehassür: Kastamonu Ecille-i Ulemâ ve Meşâ-yihinden Şeyh Ahmed Siyâhî Hazretleriyle Mahdûm-ı Mükerrerleri Şeyh Seyyid Efendi Hazretlerinin Tercüme-i Hâlini Hâvidir*, İstanbul 1308, s. 49-50; Mustafa Fevzi b. Nu'mân, *Hediyetü'l-hâlidîn fi Menâkıbi kutbî'l-ârifin Mevlânâ Ahmed Ziyâüddin b. Mustafa el-Gümüşhânevî*, İstanbul 1313, s. 32; Haydarî, *el-Mecdû't-tâlid fi menâkıbi Ĥazreti Mevlânâ Hâlid*, İstanbul 2014, s. 87, 88, 89-90; İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddin: Hayatı-Eserleri- Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*, İstanbul 1984, s. 42; Baytâr, *Ĥilyetü'l-beşer* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Beyrut 1413/1993, II, 882-883; Butrus Abu Manneh, "1826'da Nakşibendî-Müceddidî ve Bektaşî Tarikatları", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler* (haz. İsmail Kurt - Seyyid Ali Tüz), İstanbul 1999, s. 113-127; Abdurrahman Memiş, *Halid-i Bağdâdî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Anadolu'da Halidilik*, İstanbul 2000, s. 62, 63, 127, 131, 180-183, 187-188, 189-190, 218, 220; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003; Bâbâ Merdûh Rûhânî, *Târih-i Meşâhîr-i Kürd* (nşr. M. Mâcid Merdûh Rûhânî), Tahran 1382 hş., I, 437; I. Weismann, *The Naqshbandiyya: Orthodoxy and Activism in a Worldwide Sufi Tradition*, London 2007; M. Zâhid Keveserî, *İrgâmü'l-merid*, Beyrut 1425/2004, s. 96, 100.

ÖMER KOÇYİĞİT

ABDÜLFETTÂH EBÛ GUDDİ

(bk. EBÛ GUDDİ, Abdülfettâh).

ABDÜLHALİM GALİB PAŞA

(ö. 1876)

Devlet adamı ve şair.

İstanbul'da doğdu. Şiirlerinde "Galib" dışında "Niğdeli Galib" mahlasını da kullanmasından (*Mutâyebât-ı Türkiye*, s. 52, g.19/7) Niğdeli olduğu anlaşılmaktadır. "Türk Galib" lakabıyla tanınmasının sebebi Kastamonu ağızıyla yazdığı şiirleri *Mutâyebât-ı Türkiye* adlı kitapta toplamasıdır

(Pakalın, VIII, 105). Maliye Mektûbî Dairesi'ne kâtip olarak girdi. Kaptanıderyâ Çengelöğlü Tâhir Paşa'nın mühürdarlığı zamanında ve Tâhir Paşa Aydın vilâyeti müşiri iken hâcegânlık rütbesiyle divan kâtipliği görevinde bulundu. Ayrıca Marmara voyvodalığı, eski sadrazam Dârendeli İzzet Mehmed Paşa'nın Akkâ eyaleti valiliği (1840) sırasında Şam'da divan kâtipliğini, postahane kâtipliği, Posta Nâzırı Hüseyin Bey'in mühürdarlığını ve mâbeyn başmemuru Hâmid Paşa'nın kâtipliğini yaptı. Ardından üçüncü derece ile Urfa-Virânşehir kaymakamlığına, bir süre sonra Ankara defterdarlığına tayin edildi. 1848'de İstanbul'a döndü. 1849'da Batum ve 1851'de Tırnova kaymakamlığına getirildi. 1853'te beylerbeylik rütbesiyle paşa oldu. Eski Dahiliye Nâzırı Ebûbekir Hâzım Bey (Tepeyran) hâtıralarında Galib Paşa'nın Antalya'da bir, Niğde'de iki defa mutasarrıflık yaptığını söyler (*a.g.e.*, VIII, 105). Sultan Abdülaziz'e sunduğu kasidesinde orduya sadakate hizmet ettiğini, fakat rütbesinin alınıp Bursa'ya sürgüne gönderildiğini, üç yıl önce oradan döndüğünü, parasızlık yüzünden hizmetkârlarının dağıldığını ve esnafa borçlandığını ifade eder (*Mutâyebât-ı Türkiye*, s. 28-37, K1/b.22-23). Son görevi Amasya mutasarrıflığıdır. Buradan ayrılarak İstanbul'a geldi ve 10 Eylül 1876 tarihinde vefat etti (*Sicill-i Osmânî*, III, 729). Kabri Üsküdar'dadır. Dîvân-ı Muhâsebât ve Şûrâ-yı Devlet reisliğiyle Adliye ve Nâfia nâzirlikleri yapan Hasan Fehmi Paşa kölesi veya evlâtlığı iken sonradan damadı olmuştur (Pakalın, VIII, 105).

Galib Paşa'nın bilinen tek eseri *Mutâyebât-ı Türkiye*'dir. Mensur bir mukadime ile başlayan eser Sultan Abdülaziz'e sunulan kırk üç beyitlik bir kaside, Abdülaziz'in Avrupa seyahatinden dönüşü üzerine yazılmış bir kıta, bir tahmis, bir şarkı ve yetmiş dokuz gazelden meydana gelmektedir. İbnülemin bu eserde yer almayan "âlem bu ya" redifli bir gazelini yayımlamıştır (*Son Asır Türk Şairleri*, I, 449-451). Kastamonu yöresi ağızıyla yazılmış olan ve altmış iki şiir içeren eserin anlaşılabilmesi için Galib Paşa 898 mahallî kelimenin anlamını sayfa kenarlarında açıklamış, mizahî bir dille yazdığı eserini eğlenceli vakit geçirmek amacıyla kaleme aldığını belirtmiştir. Eser atasözleri ve deyimler, Kastamonu yöresinin az bilinen kelimelerini ve bölgeye ait yemek adlarını içermesi bakımından önemlidir. *Mutâyebât-ı Türkiye* orta boyda elli beş sayfa, harekeli, nesih hattıyla ve taş basması olarak yayımlanmıştır. Sultan Abdülaziz'in 7

Ağustos 1867 tarihinde Avrupa gezisinden dönüşü üzerine şairin yazdığı kıta (s. 8) eserin 1867 yılında veya bu yıl civarında kaleme alındığını ya da bastırıldığını düşündürmektedir. Yayımlandığı tarihten itibaren ilgi gören eser çeşitli dil ve içerik incelemelerine konu olmuştur. Macar Türkologu Thúry József eseri dil bakımından ele almış, Ercüment Muhip kırk altı, Murat Bardakçı on dokuz, Mustafa Kaçalin yirmi yedi gazelini bugünkü Türkçe'ye aktarmıştır. Filiz Bingölçe eserin tamamını yayıma hazırlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhalim Galip Paşa, *Mutâyebât-ı Türkiye* (haz. Ercüment Muhip), İstanbul 1943; *a.e.*: *Türkçe Eğlencelikler* (haz. Filiz Bingölçe), İstanbul 2007; *Sicill-i Osmânî*, III, 729; T. József, *A Kasztamuni-i török nyelujaras*, Budapeşte 1885; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 449-451; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 148; Mehmet Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmânî Zeyli* (haz. Ayhan Afşin Ünal), Ankara 2008, VIII, 105; Murat Bardakçı, *Osmanlıda Seks-Sarayda Gece Dersleri*, İstanbul 1992, s. 18-29; Mustafa Kaçalin, "Abdülhalim Galip Paşa'nın Mutâyebât-ı Türkiye'si", *TUBA*, XXIV (2000), s. 137-185; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3246.

ÜMRAN AY

ABDÜLKÂDİR DÂMOLLA

(bk. DÂMOLLA, Abdülkâdir).

ABDÜLKERİM EMRULLAH

(عبد الكريم أمر الله)

(1879-1945)

Endonezyalı müslüman âlim, eğitimci ve yenilikçi lider.

10 Şubat 1879 tarihinde Batı Sumatra'nın Minangkabau bölgesindeki Sungai Batang'da doğdu. Babası Şeyh Muhammed Emrullah bir Nakşî şeyhi idi. Çocukluk ve gençlik yıllarında daha çok Muhammed Resûl adıyla anılırken hac dönüşünden sonra Hacı Resûl lakabıyla meşhur oldu. Sömürgeci Hollanda yönetimine tepki olarak diğer birçok ulemâ ailesinin çocukları gibi Abdülkerim Emrullah da modern öğretimin yapıldığı sömürge okulları yerine öğrenimini geleneksel dinî eğitim veren kurumlarda yaptı. Kur'ân-ı Kerim, dinî dersler ve Arapça okudu. On beş yaşında tahsilini ilerletmek üzere Mekke'ye gitti. Minangkabau kökenli Muhammed Cemil Cambek ve Muhammed Tâhir Celâleddin gibi, ileride Sumatra'da enililikçi din anlayışını savunacak olan Endonezyalılar'la birlikte, o dönemde Mescid-i Harâm'ın imamlığını da yapan Minangkabaulu âlim

Şeyh Ahmed Hatîb'in öğrencisi oldu. Bu arada Abdullah Câmîuddin (Jamiddin), Osman Saravâkî, Hamîd Ciddevî, Saîd Yemenî gibi Malay ve Arap kökenli hocalardan dersler aldı. 1901 yılında ülkesine dönmekle birlikte 1903'te tekrar Mekke'ye giderek Şâmiye'deki evinde hocalık yapmaya başladı. Talebeleri arasında İbrâhim b. Mûsâ Parabek ve Muhammed Zaîm Simabur gibi Endonezyalılar da vardı. Öğrencilerinin sayısı çoğalmaya başlayınca hocası Şeyh Ahmed Hatîb ondan Mescid-i Harâm'da ders okutmasını istedi. Ancak Mescid-i Harâm'ın Arap asıllı imamları buna karşı çıktılar. Bunun üzerine Abdülkerim, Mescid-i Harâm'ın yakınlarındaki bir evde öğretim faaliyetini sürdürdü. Bu sırada karısının ve yeni doğan çocuğunun ölümü üzüntüsünü daha da arttırdı. 1906'da haccını ifa ettikten sonra Sumatra'ya döndü; önce Maninjau'da, ardından Padang Panjang'daki Surau Jembatan Besi'de ders okuttu. Geleneğe bir dinî eğitim kurumu olan Surau Jembatan Besi, Abdülkerim Emrullah'ın çalışmaları sayesinde modern bir eğitim kurumuna dönüştü. 1918 yılında Sumatra Thawalib adını alan okul Güney Tapanuli ve Açe'nin batı sahillerine kadar etkisini genişletti. Bu okul ve aynı adla kurulan öğrenci teşkilâtı sömürge döneminin sonuna kadar bölgede dinî ve siyasî gelişmelerde önemli rol oynadı.

Abdülkerim Emrullah, 1907'de babası öldükten sonra zamanla yozlaştırdığını düşündüğü Nakşibendiyye tarikatını düzenlemek için uğraştı. Onun Cemâleddîn-i Efgânî, Muhammed Abduh ve M. Reşîd Rızâ gibi Mısırlı yenilikçi müslüman âlimlerin görüşlerinden haberdar olduğu kabul edilir. Ancak dinî görüşlerinin oluşmasında Mekke'deki hocası Şeyh Ahmed Hatîb'in daha çok etkisi vardır. Nitekim hocası gibi o da özellikle Minangkabau bölgesinde "âdât" denilen mahallî geleneğe karşı radikal bir tavır takındı ve Batı Sumatra'da etkili olan Nakşibendiyye tarikatının çeşitli uygulamalarına şiddetle karşı çıktı. Abdülkerim'in hayatında önemli rol oynayan diğer bir Minangkabau menşeli âlim de Şeyh Muhammed Tâhir Celâleddin'dir. Bu sebeple Şeyh Muhammed Tâhir'in öncülüğünde Singapur'da basılan ve yenilikçi çizgisiyle Malay dünyasının en önemli İslâmî yayın organı olan *el-İmâm* adlı derginin Sumatra'daki temsilcisi oldu. Cemâleddîn-i Efgânî ve Muhammed Abduh'un öncülüğünde yayımlanan *el-Urvetü'l-vüşkâ* ve *el-Menâr* gibi dergilerin çizgisinde yayın yapan bu dergi 1909 yılında kapanınca Abdülkerim Emrullah, dostu

Hacı Abdullah Ahmed'le birlikte Padang'da 1 Nisan 1911 tarihinden itibaren aynı çizgide *el-Münîr* dergisini çıkarmaya başladı ve bunu tanıtmak için geziler yaptı. Bu dergi, Minangkabau bölgesinde eski nesil diye bilinen geleneksel ulemâ ile yeni nesil olarak tanınan genç ve yenilikçi ulemâ arasında açık bir tartışmaya yol açtı. Her iki grup Arap ve Latin harfleriyle kitap ve dergiler yayımladı, okullar açtı. *el-Münîr* dergisi kısa sürede Cava, Sumatra, Sulawesi, Kalimantan adalarıyla Singapur ve Malay yarımadası gibi yerlerde okuyucu kitlesi buldu; hatta Cava'da Muhammediyye teşkilâtının kurucusu Kiai Hacı Ahmed Dahlân, Yogyakarta'da *el-Münîr*'in temsilcisi oldu ve dağıtımını yaptı. Ancak dergi kaynak yetersizliği sebebiyle yayın hayatını 1915 yılına kadar sürdürebildi ve el-Münîr ismi sadece bir yayınevi olarak yaşatıldı. Abdülkerim Emrullah *el-Münîr*'i tekrar canlandırmak için 1916'da Malezya'ya, 1917'de Cava adasına giderek çeşitli ziyaretler yaptı. Fakat Malaylı yerel yetkililer onun dinî görüşlerini Ehl-i sünnet anlayışına aykırı bulduğu için bu ziyaretleri sonuçsuz kaldı. 1925'te Cava'ya yaptığı ikinci ziyaret sırasında Sarekat Islam'ın lideri Hacı Ömer Said Çökroaminoto ve Muhammediyye teşkilâtının lideri Kiai Hacı Ahmed Dahlân ile görüştü. Batı Sumatra'ya dönünce memleketi Sungai Batang'da Sandi Aman ismiyle bir dinî teşkilât oluşturdu. Daha sonra Muhammediyye teşkilâtının Batı Sumatra şubesine dönüştürdüğü bu kurum kısa sürede bölgenin en büyük ve en etkili dinî teşkilâtı haline geldi.

1919 yılında Abdülkerim Emrullah, Minangkabau'da arkadaşı Hacı Abdullah Ahmed'in öncülüğünde İslâm Din Öğretmenleri Birliği (Persatuan Guru-Guru Agama Islam) adıyla bir teşkilâtın kurulmasında aktif rol oynadı. 1926'da Abdullah Ahmed'le birlikte, hilâfet meselesini görüşmek üzere Kahire'de düzenlenen Dünya İslâm Kongresi'ne bu teşkilâtın temsilcisi sıfatıyla katıldı. Kongredeki konuşmaları ve açık fikirli oluşu takdir topladı. Kongrenin etkili liderlerinden Şeyh Abdülazîz eş-Şelebî'nin, Minangkabaulu bu iki âlimin hayatını ve etkilerini inceleyen bir çalışma yapmasından sonra, Şelebî'nin yanında Filistin Müftüsü Şeyh Halîl Hâlidî ve Irak Vakıflar Bakanı Atâullah Efendi'nin üyesi olduğu bir komisyonun teklifiyle kendilerine dinî ilimlerde doktora pâyesi verildi. Bu unvanla Batı Sumatra ve Endonezya'daki ulemâ çevrelerinde itibarı iyice artan Abdülkerim, Batı Sumatra'da diğer yeni nesil hocalarıyla birlikte Muhammediyye'yi

geliştirmeye ve yenilikçi dinî görüşlerini yaymaya çalıştı. Ayrıca 1920'li yıllar boyunca, Minangkabau'da özellikle Sumatra Thawalib okulunda etkili olan komünizm ve sosyalizm taraftarlarına karşı mücadele verdiyse de kendi kurduğu bu okulun İslâm sosyalizmi fikrini destekleyen genç hocalarının karşı mücadelesinde başarı sağlayamadı.

Abdülkerim Emrullah, aktif siyasetten uzak durmakla birlikte sömürge hükümetinin eğitim alanındaki politikalarını eleştirerek Minangkabau'da modern özel eğitim kurumları açılmasını teşvik etti. 1931 yılında Padang'da Normal İslâm adlı yenilikçi bir İslâm kolejinin açılmasına destek verdi. 1925'te sömürge hükümetinin çıkarmaya çalıştığı, din öğretmenlerini mahallî otoritelerin denetimine veren kanununun çıkmasını engelledi. 1932'de yerel özel okulların faaliyetlerini denetim altına almaya çalışan ve "Korsan Okullar Kanunu" diye bilinen kanuna karşı oluşan muhalefet hareketine öncülük etti. Abdülkerim'in Batı Sumatra'daki nüfuzundan kaygılanan Hollanda sömürge hükümeti onu hükümet kanunlarına karşı çıktığı gerekçesiyle on iki defa sorguya çekti, birkaç defa tutukladı. Son olarak resmî otoriteyi zayıflattığı, halkı sivil itaatsizliğe teşvik ettiği ve Minangkabau'daki âdât uygulamasına karşı çıktığı gerekçesiyle 12 Ocak 1941 tarihinde tutuklanıp Batı Cava'daki Sukabumi'ye sürgün edildi. II. Dünya Savaşı sırasında Endonezya'nın Japon işgaline uğraması ve Hollanda sömürge yönetiminin yıkılması üzerine Japonlar tarafından serbest bırakılınca ailesiyle birlikte Cakarta'ya yerleşti. Onun nüfuzundan faydalanmak isteyen Japon yetkilileri kendisini yeni oluşturdukları ve Sukarno, Hatta, Dewantoro, Mas Mansur gibi Endonezyalı liderlerin yer aldığı Halkın Gücü Merkezi (Putera) ile Din İşleri Bürosu'na danışman ve Cava'da Endonezya Yüksek İslâm Konseyi organizatörlüğünde yürütülen ulemâ kurslarına eğitim görevlisi olarak tayin ettiler. Savaş yıllarında Japonlar'la iş birliği yapmasına rağmen onların "saikerei" dedikleri, ayakta eğilerek yaptıkları saygı uygulamasına İslâm'daki rükûa benzediği gerekçesiyle karşı çıkması ve uygulamanın İslâmiyet'e aykırı olduğunu ispatlamak için "Hanna Allah" (sadece Allah'a) adıyla bir makale yazması ilgi topladı. Cava'daki İslâm İşleri Bürosu danışmanlığı görevini sürdürürken 2 Haziran 1945 tarihinde Cakarta'da öldü ve buradaki Pemakaman Umum Karet Mezarlığı'na defnedildi.

Yenilikçi olan Abdülkerim Emrullah, tasavvufun önemini kabul etmekle birlikte Minangkabau'da etkili olan Nakşibendiyeye tarikatının çeşitli uygulamalarına karşı çıkmıştır. Özellikle râbita uygulamasının İslâm'da yeri olmadığını, tarikat şeyhlerinin Allah ile insanlar arasında bir aracı olarak görülmesini şirke eşdeğer olduğunu, tasavvufa dair eserlerde birçok uydurma rivayet ve hurafeler bulunduğunu, *Tenbihü'l-gâfilin*, *Dürretü'l-vâ'izin* ve *Nüzhetü'l-mecâlis* gibi eserlerin bu tür asılsız bilgilerle dolu olduğunu ileri sürmüştür. Endonezya'da ilk devirlerde çok etkili olan vahdet-i vücûd çizgisindeki tasavvufî anlayışı da reddeden Abdülkerim, Gazzâlî'nin ılımlı tasavvuf anlayışını daha mâkul karşılamıştır. Öte yandan Minangkabau bölgesindeki sırf kız çocuklarına dayalı akrabalık bağı anlayışına ve sadece kız çocuklarının mirastan pay almasını öngören âdât uygulamasına da karşı çıkarak mirasın İslâm hukukundaki ferâiz kurallarına göre dağıtılmasını istemiş, geleneksel âdât hukukunun İslâm hukukuyla çatıştığı durumlarda âdât hukukunun uygulanamayacağını savunmuştur. Mezhep taassubunu ve taklitçiliği de eleştiren Abdülkerim Emrullah ictihad kapısının kıyamete kadar açık olduğunu söylemiş, taklitçiliğin müslümanları tembelleğe itip öğrenmeyi engellediğini belirtmiştir. Ayrıca muska takma, büyü yapma ve yaptırma, kabir üzerinde telkin uygulaması, hutbelerin sadece Arapça okunması, ölenlerin anısına ziyafet verilmesi gibi uygulamaları bid'at olarak değerlendirmiştir. Bir Hollandalı hükümet görevlisi Abdülkerim'i modernist ulemâ arasında en radikal, fanatik ve muhalifleri tarafından korkulan biri şeklinde nitelerken biyografisini yazan oğlu Hamka babasının karakterini katı, onurlu, dik duran, çabuk öfkelenen, açık yürekli, tutucu ve inatçı olarak tanımlamıştır.

Eserleri. Abdülkerim Emrullah'ın yirmi yedi kitabından bazıları şunlardır: **1.** *İz-ḥâru esâtiri'l-muḍillîn* (Sungai Batang 1906). İlk kitabı olup şirke ve tasavvufa dair görüş ve eleştirilerini içerir. 1906'da Mekke dönüşünden hemen sonra yazılmıştır. **2.** *Umdetü'l-enâm fi 'ilmi'l-ke-lâm* (Sungai Batang 1908). Allah'ın yirmi sıfatı hakkında olup tevhibi ele alır. **3.** *Rikâbü'l-mülhidîn* (Sungai Batang 1910). Minangkabau bölgesindeki Nakşibendiyeye tarikatının uygulamalarıyla ilgilidir. **4.** *Sülelü'l-uşûl* (Sungai Batang 1914). Usûl-i fikh hakkındadır. **5.** *el-İfşâḥ* (Sungai Batang 1919). Nikâha dairdir. **6.** *el-Burhân* (Sungai Batang 1922). Amme

cüzünün tefsiridir. **7.** *en-Nidâ* (Sungai Batang 1922). Cemaatle namaz kılmanın fazileti hakkındadır. **8.** *el-Kavlü's-şâḥih* (2. bs., Djogjakarta 1926). Eserde sahih ve mevzû rivayetler ele alınır. **9.** *Cermin Terus* (Sungai Batang 1929). Kadınlar hakkındaki görüşlerini içerir. **10.** *Kitab Cermin Terus: Berguna untuk Pengurus-Penglihat Jalan yang Lurus* (Fort de Kock 1929-1930). Bir önceki eserin genişletilmiş şeklidir. **11.** *Sendi Aman Tiang Selamat* (Sungai Batang 1930). Ahlâk ve dinî hayata dairdir. **12.** *el-Ferâ'iz* (Sungai Batang 1932). **13.** *el-Beşâ'ir* (Sungai Batang 1938). Müellif bu eserinde *Cermin Terus* ve *Pelita* adlı kitaplarındaki görüşleri savunur ve bazı çağdaşlarının eleştirilerine cevap verir. **14.** *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (1940). Endonezya dilinde cuma hutbesi okunmasını yasaklayan bir Bugili âlimin görüşü eleştirilir. **15.** *Pengantar Usul Fiqh* (Jakarta 1966). Fıkıh usulüne dair en önemli eseri olup daha sonra oğlu Hamka tarafından yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hamka [Haji Abdul Malik Karim Amrullah], *Ajahku: Riwayat Hidup Dr. H. Abdul Karim Amrullah dan Perjuangan Kaum Agama di Sumatera*, Djakarta 1958; H. J. Benda, *The Crescent and the Rising Sun: Indonesian Islam under the Japanese Occupation (1942-1945)*, The Hague 1958, s. 76, 107, 123-124; Taufik Abdullah, *Schools and Politics: The Kaum Muda Movement in West Sumatra (1927- 1933)*, Ithaca 1971, s. 34-35, 38-39, 72-73, 76, 113, 146, 220; a.mlf., "Abdul Karim Amrullah", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2007, fas. 1, s. 9-10; D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia: 1900-1942*, Singapore 1973, s. 37-39, 44, 48-49, 77, 208-209, 264; M. F. Laffan, *Islamic Nationhood and Colonial Indonesia: The Umma below the Winds*, London-New York 2003, s. 108-109, 171-174, 213-214; Murni Jamal, "The Origin of the Islamic Reform Movement in Minangkabau: Life and Thought of Abdul Karim Amrullah", *Studia Islamika*, V/3, Jakarta 1998, s. 1-45; "Karim Amrullah, Haji Abdul", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, III, 15-18.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

ABRAHAMOWICZ, Zygmunt (1923-1990)

Polonyalı Türkolog ve tarihçi.

20 Şubat 1923'te günümüzde Ukrayna'da bulunan Halicz şehri yakınlarındaki Zatulukiew köyünde Karay (Karaim, Karâî) asıllı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi (Dubînski, XXX [1994], s. 227). Babası Zachariasz ve annesi Debora çiftiydi. İlkokulu Halicz'te, ortaokulu Stanisławów'da (Ivano Frankivsk) tamamladı. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Halicz ve Stanisławów

Rusya'nın eline geçince öğrenimine Sovyet sisteminde devam etmek zorunda kaldı. 1941'de Batı Ukrayna da işgal edildiğinden öğrenimini bırakıp köyüne döndü. Savaş sonunda çalıştırılmak üzere Almanya'ya gönderildi ve burada iyi derecede Almanca öğrendi. Ardından Varşova'ya geldi, 1947-1949 yıllarında Varşova Üniversitesi'nde eğitimini sürdürdü. Burada Ananiasz Zacjaczkowski danışmanlığında öğrenim gördü. 1950'de olgunluk sınavını vererek Krakov'da eğitimini sürdürme hakkı kazandı. Burada Jagiellon Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü'nde üniversite hayatına devam etti. İlk yayını da bu sıralarda yaptı, Evliya Çelebi'nin Kırım seyahatinin çevirisi üzerine hazırladığı yüksek lisans çalışmasını 1951'de tamamladı. 1952'de Varşova'daki devlet arşivinde çalışmaya başladı. Ancak Krakov'da ikamet ettiğinden buradan Krakov'daki devlet arşivine geçti. Aynı zamanda Varşova'daki Polonya Bilimler Akademisi Şarkiyat Kürsüsü'nde ortak çalışma yapmaktaydı. 1976'dan itibaren Polonya Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde görev aldı. 1979'da Polonya-Türkiye Derneği'nin kurucuları arasına girdi. Ertesi yıl aldığı bursla Avusturya ve İtalya'da Türkiye-Polonya ilişkileri üzerine araştırmalarda bulundu. 1988'deki emekliliğine kadar Polonya Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'ndeki görevini sürdürdü. 1980'li yıllarda eşinin rahatsızlığı yüzünden ilmi çalışmaları aksadı. 1990'da eşinin ölümünün ardından kendisi de aynı yıl Krakov'da öldü (13 Aralık).

Eserleri. Abrahamowicz'in en tanınmış eseri Polonya arşivlerinde bulunan Doğu belgelerinin katalogudur (*Katalog rękopisów orientalnych ze zbiorów polskich, Katalog Dokumentów Tureckich*). Kendisine ün kazandıran ve 1455-1672 yıllarında Osmanlı-Leh ilişkilerine dair belgeleri kapsayan eserin I. cildini 1959'da Krakov'da yayımlamıştır. Bunun ardından uzun süredir hazırladığı *Hadży Mehmed Senai z Krymu. Historia chana Islam Gireja III* (Kırımlı Hacı Mehmed Senâî. III. İslâm Giray Han tarihi) adlı doktora çalışmasını neşretmiş (Warszawa 1971), böylece III. İslâm Giray tarihinin Lehçe'ye çevirisini gerçekleştirmiştir. Ayrıca Türk tarihi ve Osmanlı-Leh ilişkileri üzerine birçok araştırma yapmıştır. III. Jan Sobieski ve II. Viyana Kuşatması'na dair araştırmasını *Kara Mustafa pod Wiedniem. Źródła muzulmańskie do dziejów wyprawy wiedzańskiej 1683* (Viyana'da Kara Mustafa, 1683 Viyana seferi tarihine dair müslüman kaynakları) başlığıyla